

DÜŞÜNME EĞİTİMİ DERSİNE YÖNELİK SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMENLERİNİN GÖRÜŞLERİ¹

THE OPINIONS OF THE SOCIAL STUDIES TEACHERS ON THE THINKING EDUCATION COURSE

Bilim Uzmanı İsmail ÇOLAK

Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Entitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Sivas/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-9215-1425

Doç.Dr. Recep ERCAN

Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Entitüsü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Sivas/Türkiye
ORCID ID: 0000-0002-6961-9595

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, ortaokul kademelerinde seçmeli olarak okutulan düşünme eğitimi dersine yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini belirlemektir. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 eğitim öğretim yılında Sivas il merkezinde görev yapan ve düşünme eğitimi dersini yürüten 10 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması esas alınarak yürütülen çalışmada, veriler, uzman görüşü doğrultusunda araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Toplanan veriler, betimsel analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Bulgular arasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin dersin seçmeli olması nedeniyle hedeflerine ulaşabilmesine dair kaygılarının olduğunu, sosyal bilgiler lisans öğrenimlerinde aldıkları eğitimin bu ders için tam manasıyla yeterli olmadığını ortaya koymuştur. Ayrıca öğrencilerin bu ders sayesinde yaratıcılık, eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerileri elde ettiği, bu dersin öğrencilerin diğer derslerdeki başarılarını da arttırdığı anlaşılmıştır. Bununla beraber ders araç gereçlerinin yetersiz olduğu, aile, çevre gibi faktörlerin dersin hedeflerine ulaşılmasında olumsuz etki ettiği, okul idarelerinin düşünme eğitime gereken önemi vermediği, bunların da dersin seçmeli olmasından kaynaklandığı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Düşünme Eğitimi, Düşünme Eğitimi Programı, Sosyal Bilgiler Öğretmeni

ABSTRACT

The aim of this study is to determine the opinions of social studies teachers about thinking education course that is taught electively in secondary school levels. The study group of the research consists of 10 social studies teachers working in Sivas city center and conducting thinking education course in 2019-2020 academic year. In the research carried out on the basis of case study, which is one of the qualitative research methods, the data were collected through a semi-structured interview form prepared by the researcher in line with the expert opinion. The collected data were analyzed with descriptive analysis technique. Among the findings, it was revealed that the social studies teachers had anxiety about achieving their goals due to the elective of the course, and the education they received during their undergraduate studies in social studies was not sufficient for this course. In addition, it was understood that the students acquired skills such as creativity, critical thinking, problem solving, and this course increased their success in other courses. In addition, it was understood that lesson materials were insufficient, factors such as family and environment had negative effects on achieving the goals of the lesson, school administrations did not attach importance to thinking education, and this was due to the elective of the lesson.

Key words: Thinking Education, Thinking Education Program, Social Studies Teacher

1. GİRİŞ

İnsanın en önemli özelliklerinden biri düşünen bir varlık olmasıdır. İnsanın düşünme özelliği doğumla başlayan, yaş aldıkça da doğrudan ve dolaylı olarak geliştirilen bir nitelik (TTKB, 2007: 5). Nitekim son yıllarda eğitim programlarında bu niteliği geliştirmek için düşünme eğitimi dersine yer vermeye başlanmıştır. Düşünme; duyum ve izlenimlerden, tasarımlardan ayrı olarak aklın bağımsız ve kendine özgü durumudur (TDK, 2020). Düşünme eğitimi ise "bireyi donanımlı kılacak eleştirel, yaratıcı ve analitik düşünme niteliklerini geliştirerek; yaşam boyu ihtiyaç duyulan temel becerilerin kazandırılmasında öncülük edecek ve ortak yaşama katkıda bulunacak bir perspektif sağlamayı" (TTKB, 2015: 1) amaçlamaktadır. Başka bir açıdan da düşünme

¹ Bu makale "Düşünme eğitime yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

eğitimi; düşünme aktivitesinin eğitim öğelerinden mahrum kaldığında ortaya çıkması muhtemel önyargı, çarpıtma, taraflı düşünme ve bağınazlık gibi birtakım etkileri bertaraf etmek için eğitimci bir bakış açısıyla düşünme etkinliğinin sistemleştirilmesidir (Gündoğdu vd., 2016: 49). Bu nedenledir ki bugün hâlâ birçok ülkede öğrencilerin düşünme yetilerini geliştirme hususuna büyük önem verilmektedir (Güneş, 2012: 127). Türkiye’de de geçmişten günümüze düşünme eğitiminin işlevi, önemi, uygulanışı ve ayrı bir ders olarak okutulup okutulmaması yönünde birçok tartışma yapılmıştır.

1980’li yılları takip eden süreçte öğretmenler ve akademisyenler arasında düşünme becerilerinin eğitime aktarılması konusunda yoğun çalışmalar başlamıştır (Yamaç & Bakır, 2017: 970). İlerleyen süreçte düşünme becerileri çeşitlenmiş ve bunların öğretim programlarına dâhil edilmesi zorlaşmıştır (Dombaycı vd., 2011: 3). Çünkü belirli bir konuya ilişkin alanı, bilgisi olan bu programların, düşünme becerileriyle kaynaştırılması ve hepsinin uygulanabilmesi güçleşmiştir (Ülger, 2012: 67-68). Bu güçlük neticesinde düşünme eğitiminin dolaylı olarak verilmesi yerine ayrı bir ders olarak okutulması fikri ortaya atılmış ve bu yönde birtakım çalışmalar yapılmıştır.

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü (UNESCO) öncülüğünde konuya ağırlık veren Türkiye Felsefe Kurumu (TFK), ilk olarak “Çocuklar İçin Felsefe Birimi”nde 1992 yılında düşünme eğitiminin ayrı bir ders olarak okutulması yönünde çalışmalar başlatmıştır ve bu çalışmalarını değişik organizasyonlarla halen sürdürmektedir (Çotuksöken, 2016). Bu girişimler neticesinde 2004 yılında Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı (TTKB) ve TFK ortaklığında “Türkiye’de Felsefe Öğretimi Sempozyumu” düzenlenmiş ve Türkiye’de düşünme eğitimi dersinin temelleri atılmıştır. Bu sempozyumda “İlköğretimde Felsefe Öğretimi” konulu bir oturum sonrası, 6,7 ve 8. sınıflara “felsefi sorgulamayı geliştirecek bir dersin konulması” kararlaştırılmıştır (Ülger, 2012: 68). Bu karar sonrasında düşünme eğitimi dersinin felsefe odaklı ilerleme kaydedeceği, eleştirel düşünme ve zihinsel farklılıklara önem verileceği belirtilerek (Kefeli ve Kara, 2008, s. 343) ders çizelgesinde seçmeli ve haftada bir (1) ders saati olacak şekilde 2005-2006 eğitim öğretim döneminden başlamak üzere “Seçmeli Düşünme Eğitimi Dersi (6. Sınıf) Öğretim Programı” olarak sisteme dâhil edilmiştir (TTKB, 2006: 29). 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren de ders saati sayısı iki (2)’ye çıkarılmıştır (TTKB, 2017: 1). Düşünme eğitimi dersinin hangi branş öğretmenleri tarafından okutulacağı ise Milli Eğitim Bakanlığı (MEB)’nce hazırlanan “öğretmenlik alanları, atama ve ders okutma esasları”nda; felsefe, sosyal bilgiler ve Türkçe branş öğretmenleri (TTKB, 2014: 12-30-33) olarak belirlenmiştir. O tarihten itibaren düşünme eğitimi dersi 6,7 ve 8. sınıflarda seçmeli ders olarak okutulmuş, Tebliğler Dergisinde yayımlanan 18 no’lu karar (TTKB, 2016b: 304) ile de 2017-2018 eğitim öğretim yılından itibaren sadece 7 ve 8. sınıflarda okutulmaya devam edilmesine karar verilmiştir.

Düşünme eğitimi dersi hakkında halen “zorunlu ders” olup olmamasına yönelik görüşler (Felsefeciler Derneği, 2011; Yamaç & Bakır, 2017: 971) ve hangi branş öğretmenleri tarafından okutulması gerektiğine dair tartışmalar (Direk, 2014; Oktay & Şakar, 2014: 115; Akkocaoğlu Çayır, 2015: 232; Çotuksöken, 2016; Sönmez, 2016: 7;) sürmektedir. Düşünme eğitimi dersine yönelik tartışmalar, bu çalışma için bir gerekçe oluşturmuştur. Bu ders yeterince verimli işleniyor mu? Dersi yürüten öğretmenler bu dersi yürütmeye yetkin mi? Seçmeli mi yoksa zorunlu bir ders mi olmalı? konusunda öğretmen görüşleri merak edilmiştir. Düşünme eğitimi dersi verimli işlendiğinde öğrencilerin eleştirel, yaratıcı düşünme ve problem çözme gibi becerilere ulaşması beklenmektedir ve ilgili araştırmalar bunu doğrulamaktadır. Yayımlanan üç farklı düşünme eğitimi program kitabında bu ders, etkili bir şekilde işlendiğinde öğrencilerin eleştirel, yaratıcı, sorgulama ve problem çözme gibi becerileri kazanacağı belirtilmektedir (TTKB, 2007: 7; TTKB, 2015: 5; TTKB, 2016a: 5). Sosyal bilgiler öğretimi inter-disipliner bir alan olması münasebetiyle düşünme eğitimi dersini okutması için sosyal bilgiler öğretmenleri görevlendirilmektedir. Bunun yanı sıra Türkçe ve felsefe gibi farklı branşlardan öğretmenlerin de bu dersi vermek üzere görevlendirildiği görülmektedir.

Düşünme eğitiminin düşünen, aktif bireyler yetiştirmeyi hedeflemesi, sosyal bilgilerin etkili vatandaş yetiştirmeyi amaçlaması bu iki ders arasında hedefler bakımından bir ilişki olduğunu göstermektedir (Tokmak vd., 2019: 176). Bununla beraber düşünme becerileri ile de sosyal bilgiler dersi bağlamında kazandırılmaya çalışılan beceriler arasında sarmal bir ilişki vardır (Gelen, 2011, s. 86) ve hiyerarşik olarak birbirlerini desteklemektedirler. Bu çerçevede sosyal bilgiler eğitimi ile düşünme eğitimi arasındaki eşgüdüm, sosyal bilgiler öğretmenlerinin bu dersi yürütmesini bu iki ders arasındaki etkileşim açısından önemli hale getirmektedir. Ancak dersin seçmeli olması, haliyle de seçilme olasılığının düşük olması ve de bu dersi verecek öğretmenlerin yeterliliklerinin ne derece üst seviyede olduğunun net olarak tespit edilememiş olması (Arkan Sezgin & Baysal, 2019: 23) tartışmayı derinleştirmekte ve dersin beceriler ve kazanımlar düzeyinde amacına ulaşamayacağına ilişkin endişelere sebep olmaktadır. Dolayısıyla düşünme eğitimi dersini okutan sosyal

bilgiler öğretmenlerinin derse ilişkin görüşlerinin incelenmesi, tutumlarının değerlendirilmesi ve de bakış açılarının akademik olarak aydınlatılması düşünme eğitimi dersinin akıbeti açısından oldukça önem arz etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde düşünme eğitimi ile ilgili birtakım çalışmalara rastlanmış ancak bu çalışmaların sosyal bilgiler öğretmenleri özelinde olmadığı görülmüştür. Tokmak vd. (2019), düşünme eğitimi dersinin, beceriler bakımından sosyal bilgiler başarısına olumlu ya da olumsuz yönde bir etki yapıp yapmayacağını incelemiştir. Mutlu (2010), okul öncesi öğretmenlerinin düşünme eğitimi ile ilgili tutumlarını incelemiştir. Keskin (2009), düşünme eğitimi dersi öğretim programının öğelerine ilişkin öğretmen, öğrenci ve uzman görüşlerini incelemiştir. Sönmez (2016), düşünme eğitimi dersinin öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerileri üzerindeki etkisini incelemiştir. Aycan ve Aycan (2016), düşünme eğitiminin kimya dersi için önemini araştırmışlardır.

Alan yazında sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitime yönelik görüşlerinin neler olduğunun bilinmemesi önemli bir eksiklikler. Bu nedenle düşünme eğitimi dersini yürüten sosyal bilgiler öğretmenlerinin; bu derse ilişkin görüşlerine başvurulması, dersin içeriği ve hedefleriyle ilgili fikirlerinin alınması, öğrencilerin düşünme eğitime yönelik hazır bulunuşluğunu etkileyen etmenlerin neler olduğu ile ilgili gözlemlerinin aktarılması, bu derse ilişkin düşünme becerileri bakımından nasıl bir öğretim metodu benimsediklerinin belirlenmesi, okul idarelerinin, dersin seçmeli olması nedeniyle bu derse karşı nasıl bir tutum sergilediklerinin ortaya konulması, düşünme eğitiminin diğer derslerle ilişkisi gibi konulardaki düşüncelerinin detaylı bir şekilde gün yüzüne çıkarılması; literatürdeki eksikliğin giderilmesi açısından önem arz etmektedir.

1.1. Amaç

Bu çalışmanın amacı; ortaokullarda seçmeli olarak okutulan düşünme eğitimi dersi hakkında, bu dersi yürüten sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerini tespit etmektir. Bu kapsamda çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitimi dersinin tanımı ve kapsamına yönelik görüşleri nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, düşünme eğitimi dersini yürüten öğretmenlerin nitelikleri ne olmalıdır?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, düşünme eğitiminin içeriği ve kazanımları hakkında görüşleri nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, düşünme eğitimi dersine karşı okul idaresi ve öğrenci velilerinin tutumu nedir?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, düşünme eğitime karşı öğrencilerin tutumları hakkında görüşleri nelerdir?
- ✓ Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, düşünme eğitimi dersi ile sosyal bilgiler dersi arasındaki etkileşim hakkında görüşleri nelerdir? (Tablo ve şekiller: Times New Roma yazı stili, 10 punto, aralık önce ve sonra 0 nk, Satır aralığı tek)

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Deseni

Bu araştırmada düşünme eğitimi dersine ilişkin bazı sorulara cevap aranmıştır. Bu kapsamda bu dersi yürüten sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine başvurulmuştur. Konunun derinlemesine incelenebilmesi için de nitel araştırma desenlerinden durum çalışması kullanılmıştır. Durum çalışması, betimsel araştırma yöntemleri arasında yer alan sosyal bilimlerde ve özellikle de eğitim bilimleri çalışmalarında kullanılan bir desendir. Dil eğitimi, anadil eğitimi, ikinci dil eğitimi ve öğretmen eğitimi çalışmalarında durum çalışmalarının sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte karmaşıklığı söz konusu olan istatiki analiz ve bulguları içeren deneysel çalışmalar yerine bir kişiyi, bir olayı veya durumu derinlikli incelemek için de kullanılan bir araştırma desendir (Paker, 2015: 119).

2.2. Evren ve Örneklem

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitime yönelik görüşlerinin belirlenmeye çalışıldığı bu araştırmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabilir durum örnekleme tekniği kullanılmıştır. Kolay ulaşılabilir örneklemede araştırmacı, mevcut şartlar içinde hazır bulunan unsurlar arasında yeterli miktarda öğeyi örneklem olarak seçebilmektedir (Baltacı, 2018: 259). Bu nedenle araştırmanın çalışma

grubunu 2019-2020 yılında Sivas İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı merkez okullarda görev yapan ve düşünme eğitimi dersini yürüten 10 sosyal bilgiler öğretmeni oluşturmaktadır. Katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Öğretmenlere Ait Kişisel Veriler

Katılımcı	Cinsiyet	Yaş	Görev Yeri
K1	E	35	İl merkezi
K2	E	43	İl merkezi
K3	K	33	İl merkezi
K4	K	31	İl merkezi
K5	E	37	İl merkezi
K6	K	34	İl merkezi
K7	E	29	İl merkezi
K8	E	30	İl merkezi
K9	K	27	İl merkezi
K10	E	40	İl merkezi

2.3. Veri Toplama Aracı

Çalışmada, konunun ek soruların da katkısıyla tüm boyutlarıyla ele alınabilmesi ve detaylı incelenebilmesi amacıyla nitel araştırma tekniklerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinin belirli oranda standardize edilebilmesi ve buna bağlı olarak yeterli miktarda esneklik sağlaması, bununla da beraber sistematik ve de karşılaştırılabilir düzeyde bilgi sunabilmesi (Türnüklü, 2000: 547) gibi özellikleri bu araştırma için en uygun veri toplama tekniği olarak görülmüştür.

Yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorular, görüşme formu hazırlamanın; anlaşılır olma, odaklı olma, açık uçlu olma, yönlendirmelerden uzak olma ve çok boyutlu olmama; alternatif ve sonda sorularla desteklenmekle beraber mantıklı bir dizin şeklinde düzenlenme ilkeleri (Yıldırım & Şimşek, 2016: 128) doğrultusunda; çalışmanın hedefine uygun olacak şekilde araştırmacı tarafından hazırlanmış ve konunun uzmanı bir akademisyene sunularak görüşü istenmiştir. Uzman görüşü doğrultusunda bazı sorular yeniden düzenlenmiştir. Daha sonra devlet okulunda görevli, düşünme eğitimi dersine giren bir sosyal bilgiler öğretmeniyle görüşme gerçekleştirilerek pilot uygulama yapılmıştır. Uygulama sonucunda formdaki soruların tamamının araştırmanın amacına hizmet ettiği ancak iki sorunun algılanışı nedeniyle aynı cevaba yönelik olduğu görülmüş ve bu iki sorunun çıkarılması şartıyla uzman onayı alınmıştır. Bunun sonucunda çalışma grubuna dâhil öğretmenlerden randevu alınarak, uygun zamanda görüşmelere başlanmıştır; pilot uygulamaya dâhil edilen öğretmen ise çalışma grubu içerisine alınmamıştır.

Katılımcı öğretmenlere soruları yöneltmeden evvel, katılımın gönüllülüğe dayalı olduğu, katılımcı bilgilerinin gizli kalacağı bildirilmiştir. Görüşme formunda katılımcı öğretmenlere dair yaş, cinsiyet, branş ve görev yeri gibi değişkenler belirlenmiş ve sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitimi dersine yönelik görüşlerinin derinlikli bir şekilde incelenebilmesi için sorular yöneltmiştir. Katılımcıların rızasıyla yapılan görüşmeler ses kayıt cihazı vasıtasıyla ses dosyası olarak kaydedilmiştir. Görüşmeler, katılımcıların dikkatini dağıtmayacak ortamlarda gerçekleştirilmiş ve yekûnu 219 dakikayı bulan mülakatlar elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışma için gerçekleştirilen görüşmeler katılımcı öğretmenlerin rızasıyla ses kayıt cihazı vasıtasıyla kayda alınmış, kayda alınan görüşmeler de Microsoft Office Word programında yazılı metin haline getirilerek transkribe edilmiştir. Çalışma soruları, düşünme eğitimi dersinin tanımı ve kapsamıyla ilgili öğretmen görüşleri; düşünme eğitimi dersini yürüten öğretmenlerin yeterlilikleri; düşünme eğitiminin içeriği, hedef ve kazanımları hakkında öğretmen görüşleri; düşünme eğitimi dersine karşı okul idaresi ve öğrenci velilerinin tutumu; düşünme eğitimi konusunda öğrencilerin tutumları; düşünme eğitimi ve sosyal bilgiler ilişkisi olmak üzere altı alt başlıkta analiz edilmiştir. Olguların ve durumların çözümlenmesinde, elde edilen verilerin kısaca açıklanabilmesi ve yorumlanabilmesi için (Özdemir, 2010: 327) nitel veri analiz türlerinden betimsel analiz kullanılmıştır.

3. BULGULAR ve YORUM

3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Düşünme Eğitimi Dersinin Tanımı ve Kapsamına Yönelik Görüşleri

3.1.1. “Düşünme Eğitimi Dersi Zorunlu mu Olmalı, Seçmeli mi?”

Yöneltelen soruya katılımcıların tamamına yakınından “Zorunlu olmalı” yanıtı alınmıştır. Katılımcılar, düşünme eğitimi dersinin içeriği, sosyolojik önemi ve öğrencilerin yaratıcılığının gelişebilmesi adına zorunlu olması gerektiğini ifade etmişlerdir. Katılımcılar, ileri sürdükleri görüşlerde dersin zorunlu hale gelmesi durumunda eğitim sisteminin iyileşme kaydedeceği fikrindedirler. Konuya ilişkin bulgular Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 2. “Düşünme Eğitimi Seçmeli mi Olmalı Zorunlu mu?” Sorusuna İlişkin Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Seçmeli olmalı	1	10
Zorunlu olmalı	9	90

Tablo 2’de görüldüğü gibi 1 katılımcı (%10) haricinde bütün katılımcılar (%90) düşünme eğitimi dersinin zorunlu olması gerektiğini belirtmişlerdir. Katılımcıların dersin neden zorunlu olması gerektiğine dair görüşleri şu şekildedir:

“Düşünme eğitimi, liselerde okutulan felsefe dersinin, küçük yaş gruplarına uyarlanmış, felsefeyi oluşturan temel prensipleri içeren bir ders, zorunlu olarak alt sınıf gruplarında da okutulmalı.” (K2)

“Bence zorunlu olmalı çünkü bütün öğrencilerin yaratıcı ve eleştirel düşünebilme yeteneklerini geliştiren bir ders.” (K6)

“Özellikle günümüzde eğitim sistemlerinin değişmesi ve yenisidünya düzeninde ezberciliğin yerine bireylerin düşünmesinin temele oturtulmasıyla birlikte ben bu dersin zorunlu olması gerektiğini düşünüyorum. (K8)”

Dersin seçmeli olması gerektiğini ifade eden tek katılımcı (K9) ise *“Seçmeli olmasını isterdim çünkü duyuşsal bir beceri olarak görüyorum bu dersi ve her şey gönüllülük esasına dayanır.”* görüşünde bulunmuştur.

Katılımcılar ağırlıklı olarak öğrencilerin ezberci eğitimden uzaklaşıp yaratıcı ve eleştirel düşünme becerilerine sahip bireyler olarak yetişebilmeleri için düşünme eğitimi dersinin zorunlu olması gerektiği görüşündedirler. Dersin seçmeli olması gerektiğini savunan katılımcı (K9) ise bu tip becerilerin kazandırılabilmesi için öğrencilerin gönüllük göstermesi gerektiği fikrindedir. Fakat bu düşünce, ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin pedagojik gelişim düzeyi gereği geçerliliği düşük bir yaklaşımdır. Çünkü bu yaş grubundaki öğrenciler, henüz gelişim çağındadırlar ve yönlendirme olmaksızın karar veremeyeceklerdir.

3.1.2. “Hangi Derslerle Düşünme Eğitime Katkı Sağlanabilir?”

Katılımcılara yöneltelen bu soruda katılımcılar çoğunlukla Türkçe ve sosyal bilgiler ile düşünme eğitime katkı sağlanabileceğini savunurken, matematik, fen bilgisi gibi derslerle de katkı sağlanabileceğine dair görüşler beyan etmişlerdir. Konuya ilişkin bulgular Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3. “Hangi Derslerle Düşünme Eğitime Katkı Sağlanabilir?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Sosyal bilgiler	8	40
Türkçe	8	40
Matematik	2	10
Fen bilgisi	2	10
Toplam	20	100

Tablo 3’te görüldüğü gibi katılımcıların %40’ı Türkçe, %40’ı sosyal bilgiler dersleriyle düşünme eğitime katkı sağlanabileceğini belirtmişlerdir. Fen bilgisi ve matematik ile de katkı sağlanabileceği görüşünü belirten öğretmenler olmuştur.

Türkçe ve sosyal bilgiler ile düşünme eğitime daha çok katkı sağlanabileceğini düşünen katılımcılardan bazıları, bu düşüncelerini şu şekilde açıklamışlardır:

“Bence Türkçe ve sosyal bilgiler. Sözel oldukları için bunları saymadım. Öyle olsaydı İngilizce ve Din Kültürü’nü de alırdım. Bu 2 dersi söylememin nedeni; Sanki bu iki ders düşünme eğitimi dersinin becerilerini daha çok destekliyor gibi.” (K4)

“Yaratıcılığını geliştirecek özgün ürünler, roman, hikâye vb. ortaya koymalıdır öğrenci. Bunlara ilham olacak ortam hazırlayıp düşünme yetisiyle hareket ederek öğrencinin kendini ifade etmesine fırsat tanınmalıdır. Bu da Türkçe ile mümkün yani.” (K9)

Bu dersler haricinde fen bilgisi ve matematik ile de düşünme eğitimi katkı sağlanabileceği görüşünde olan katılımcıların görüşleri ise genellikle K2’nin değerlendirmesindeki gibidir: *“Öğrencilerin bu derste en bariz elde ettiği kazanım yargılama yeteneği, sorgulama yeteneği. Doğruya nasıl ulaşıldığını, doğrunun bekgroundunu araştırmaya inanıyorlar. Öğrenmeyi öğrenmek kazanımların en büyüğü olsa gerektir. Bu bakımdan fen, matematik de katkı sağlar, sosyal de Türkçe de. Çünkü bu ders, anlattığım gibi çok yönlü.”*

Katılımcılara göre düşünme eğitimi dersi diğer derslere nasıl katkı sağlıyorsa diğer dersler de düşünme eğitimi öyle katkı sağlamaktadır. Bu görüşler, düşünme eğitiminin gelişim misyonunu desteklemektedir. Çünkü düşünme eğitimi Türkiye’de ayrı bir ders olarak okutulmadan önce diğer derslere entegre edilmiş düşünme becerileri şeklinde var olmuştur. Daha sonra düşünme eğitimi ayrı bir ders olarak okutulmaya başlanmış ancak diğer derslere entegre edilen beceriler, düşünme eğitimi katkı sağlaması açısından programdan çıkarılmamıştır. Bu nedenle bütün dersler düşünme eğitimi katkı sağlayabilmektedir. Katılımcıların verdiği yanıtlar, bu konuya hâkim olduklarını göstermektedir.

3.2. Düşünme Eğitimi Dersini Yürüten Öğretmenlerin Nitelikleri Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri

3.2.1. “Lisans Eğitimi Açısından, Öğretmenlerin Bu Ders İçin İyi Yetiştğini Düşünüyor musunuz? Niçin?”

Katılımcılar, bu soruda düşünme eğitimi yürüten öğretmenlerin hem lisans eğitimlerinde gördükleri öğrenim bakımından, hem de sonrasında ki mesleki gelişim aşamaları bakımından zayıf kaldıklarını dile getirmişlerdir. Lisans eğitiminde bu ders için yeterli eğitim verildiğini düşünen katılımcılar da olmuştur. Konuya ilişkin bulgular Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. “Düşünme Eğitimi Yürüten Öğretmenlerin İyi Yetiştğini Düşünüyor musunuz? Niçin?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Evet, yeterli eğitim veriliyor	4	40
Hayır, öğretmenlere bu dersin eğitimi verilmiyor	2	20
Hayır, lisans bu ders önemsenmiyor	2	20
Hayır, öğretmenler de kendini geliştirmiyor	2	20
Toplam	10	100

Tablo 4’te görüldüğü üzere bu soruya öğretmenlerin %40’ı “Evet, yeterli eğitim veriliyor”, %20’lik oranlarla “Hayır, öğretmenlere bu dersin eğitimi verilmiyor”, “Hayır, lisans bu ders önemsenmiyor”, “Hayır, öğretmenler de kendini geliştirmiyor” yanıtını vermişlerdir. Katılımcılar, bu görüşlerini genellikle lisans eğitimlerinde verilen derslerin içeriğine dayandırmışlardır.

Düşünme eğitimi dersini yürüten öğretmenlerin iyi yetişmediğini düşünen katılımcıların görüşleri genellikle şu şekildedir;

“Kesinlikle hayır. Fakültelerde verilen eğitim teorik ağırlıklı. Gerçek öğretim durumlarıyla ilgisi yok. Düşünme eğitimi dersinin kavramlarını teorik olarak ezberlemek dersi amaçlarına ulaştıracak becerileri kazandırmaktan çok uzak bana göre.” (K1)

“Hayır. Çünkü bu ders aslında çok yeni ders. Üniversitelerde doğrudan bu derse yönelik eğitim verildiğini düşünmüyorum çok açıkçası.” (K3)

“Hayır. Çünkü lisans eğitiminde bu alana yönelik derslerin çok önemsenmediğini düşünüyorum.” (K5)

“Biraz daha, lisans eğitiminde bu derse özgün programlar eklenmeli. Öğretmenlerin sadece tek dönemlik dersler alması ve bu derse yönelik derslerin olmaması eksiklik olarak ortaya çıkıyor.” (K8)

Düşünme eğitimi dersini yürüten öğretmenlerin iyi yetiştiğini düşünen katılımcıların ifadeleri ise genellikle K10’un ifade ettiği gibi *“Evet. Çünkü lisans eğitiminde son yıllarda bu alana yönelik derslerin daha içselleştirildiğini düşünüyorum.”* biçimindedir.

Katılımcıların büyük çoğunluğunun düşünme eğitimi dersini yürüten öğretmenlerin iyi yetişmediğini düşünme sebebi lisans eğitimlerinde aldıkları derslerin bu derse yönelik olmamasıdır. Üniversitelerde bu derse yönelik bir okutma yapılmaması veya önemsenmemesi öğretmenlerin bu ders için kendilerini yetersiz görmelerine

neden olduğunu göstermektedir. Öğretmenlerin bu ders için yeterli eğitimi aldığını düşünen katılımcılar ise lisans eğitimlerinde aldıkları dersleri felsefe odaklı olması nedeniyle yeterli bulmaktadır. Bu görüşler, MEB'in düşünme eğitiminin felsefe odaklı ilerleme kaydedeceği yönündeki kararını desteklemektedir.

3.3 Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Düşünme Eğitiminin İçeriği ve Kazanımları Hakkında Görüşleri

3.3.1. “Düşünme Eğitimi Dersinin Hedeflerine Ulaşmasını Engelleyen, Derse Olumsuz Etki Eden Faktörler Nelerdir?”

Katılımcılar bu soruda aile, inanç, toplum gibi faktörlerin düşünme eğitiminin hedeflerine ulaşmasını engellediğine dair görüşler beyan etmişleridir. Konuya ilişkin bulgular Tablo 5'te verilmiştir.

Tablo 5. “Düşünme Eğitimi Dersinin Hedeflerine Ulaşmasını Engelleyen, Derse Olumsuz Etki Eden Faktörler Nelerdir?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Aile	2	20
Çevre	1	10
Öğretmen	2	20
Öğrencinin tutumu	2	20
Okul idaresi	2	20
Müfredat yapısı	1	10
Toplam	10	100

Tablo 5'te görüldüğü gibi katılımcıların %20 “Aile”, %20 “Öğretmen”, %20 “Okul idaresi”, %20 “Öğrencinin tutumu” gibi faktörlerin düşünme eğitimine olumsuz etki ettiğini ifade etmişlerdir. “Çevre”, “Müfredat yapısı” gibi faktörlerin derse olumsuz etki ettiğine dair görüşler de olmuştur. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri genellikle şunlardır:

“Dediğim gibi ben müfredatı kabul edilebilir nitelikte görmekle birlikte biraz yetersiz buluyorum. Evrensel kalıplar arasında sıkışılıp kalmış. Bizzat sahaya inerek ‘bu insanlar nasıl düşünür’ üzerinde sorgulama yapılmalı, veri toplanmalı. Buradan sağlanacak veri bütün eğitim sistemine de fayda sağlar. Şimdiki haliyle taklit bir müfredat olarak kalmış sanki. Oysa biz, dersin hedefleri içerisinde özgün düşünen öğrencilerin peşindeyiz. Bu nedenle dersin hedeflerine ulaşmayı engelleyici faktörler falan havada kalan şeyler.” (K1)

“Eğer uç noktalara kaçarsanız engel teşkil eder. Bu kaçınılmaz olur. Çünkü özü kaçırdığınız zaman çocuk illaki bundan ailesine bahsediyor, çevresindekilere de bahsediyor ve yanlış anlamalara sebebiyet veriyor. Ama önemli olan burada çocuğa ne düşünmesi gerektiğini değil de nasıl düşünmesi gerektiğini öğretmek.” (K2)

“Özellikle aile, okul, çevre ve öğretmen niteliği bu hedeflere ulaşılmasında en önemli etkenler. Biz bir kazanım veriyoruz fakat çocuk ailede ve çevrede buna yönelik yaşantı geliştirmese havada kalıyor çocuk bunu içselleştirmekte zorluk yaşayabiliyor. Öğretmen de yetersiz olursa zaten hedeflere çocuğu yönlendirmede eksik kalıyor.” (K8)

Bu görüşlerden farklı olarak, derse olumsuz etki eden faktörler olmadığını ifade eden katılımcılar da olmuştur: “Bizim seviyemiz daha çok ortaokul, ilkokul öğrencilerine hitap ettiği için felsefe yönünden çok fazla bir şey veremiyoruz. Ama belki lise düzeylerinde ilerleyen dönemlerde felsefi inanç falan ya da farklı düşünceler engel teşkil edebilir diye düşünüyorum.” (K3)

Katılımcılara göre öğrenci yaş durumu gereği okulda karşılaştığı her yeni durumu ve duyduğu her yeni şeyi ailesine aktarmaktadır. Düşünme eğitimi dersi de içerik ve yapı olarak diğer derslerden farklı bir yapı ve içeriğe sahip olduğu için buna müsaittir. Öğretmenler bu derste dikkatli davranmadığı takdirde aileler, çocuklarının aktarımına bağlı olarak derse karşı olumsuz tutum geliştirebilmektedir. Bununla beraber öğrencinin yetiştiği çevrenin ekonomik düzeyi de derse etki etmektedir. Katılımcılar, ekonomik durumu zayıf ailelerin derse karşı ilgisiz olduğunu belirtmektedirler. Bu dersi okutan öğretmenler kendini geliştirmeyen, dersi farklı yaklaşımlarla anlaşılır kılmayan bir öğretmense yine derse karşı olumsuz bir faktör olacağı katılımcı görüşlerinden anlaşılmaktadır. Katılımcılar, dersin seçmeli ve saat sayısının az olması nedeniyle müfredatın bu derse yeterince önem vermeyerek dersin amaca ulaşmasında olumsuz bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedirler.

3.3.2. “Düşünme Eğitimi Dersinin İçeriği, Ülke Sorunlarıyla Örtüşüyor mu?”

Katılımcılar, dersin içeriği ile ilgili olarak genel manada düşünme eğitiminin öğrencilerin problemleri çözebilmesi için okutulan bir ders olduğunu, bu nedenle de dolaylı da olsa ülke gerçekleriyle uyumlu olduğu

görüşünü belirtmişlerdir. Dersin soyut bir ders olduğunu, bu nedenle konuları itibariyle ülke sorunlarıyla ilgilenmediğini belirten katılımcılar da olmuştur. Konuya ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. “Düşünme Eğitimi Dersinin İçeriği Ülke Sorunlarıyla Örtüşüyor mu?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Evet	6	60
Hayır	4	40

Tablo 6’da görüldüğü gibi katılımcıların %60’ı içeriğin ülke sorunlarıyla örtüştüğünü %40’ı örtüşmediğini söylemişlerdir. “Evet” diyen katılımcıların görüşleri genellikle şu şekildedir:

“Verilen kalıplara birebir uymazsanız içeriği aktüelle bağdaştırabiliyorsunuz. Ama bu da öğretmenin dünya görüşü ve bilgisiyle sınırlı kalıyor.” (K1)

“Bilgi, varlık gibi konularda daha soyuta kaçtığı için bir kopukluk var ama toplumu ilgilendiren siyaset, ahlak gibi konuları ele alırken çocuklar içinde bulundukları toplumdaki illaki örneklem getiriyorlar, mutlaka kıyaslama yapıyorlar, mutlaka çıkarım yapıyorlar. Bu da dersle toplum gerçekliği arasında bir kopukluk teşkil ediyor.” (K2)

“Ülke sorunlarına da iniyoruz, güncel olaylardan da yararlanıyoruz. Dersin yapısı müsait, geniş kapsamlı.” (K3)

“Hedefler direkt ülke sorunları ile örtüşmüyor ama biz kazanımlarımıza yönelik güncellik ve hayatilik gereği ülkemizdeki olaylara dair derslerimizde konuşuyor problemlere yönelik öğrencilere görevler veriyoruz.” (K8)

Düşünme eğitimi içeriğinin ülke sorunlarıyla örtüşmediğini savunan bazı katılımcıların görüşleri ise şu şekildedir:

“Bence içerik ülke sorunlarına odaklanmamalı zaten çünkü evrensel ders niteliğini kaybeder o zaman.” (K4)

“Ağırlık daha fazla öğrencinin kişisel gelişimine verilmiş gibi içerik ülke sorunlarıyla ilintilendirilerek biraz zenginleştirilebilir.” (K6)

Katılımcılar ülke sorunlarını daha çok ahlak ve siyaset olarak algılamaktadırlar. Bu gibi sorunların çözümü noktasında ise dersin doğrudan toplumsal konulara girmek yerine dolaylı yoldan bu sorunlara dikkat çektiğini düşünmektedirler. Aksini düşünen katılımcılar ise bu dolaylı yaklaşımı ülke sorunlarıyla ilişkilendirmenin güç olduğu kanaatinde dirler.

3.4. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerine Göre Düşünme Eğitimi Dersine Karşı Okul İdaresi ve Öğrenci Velilerinin Tutumu Nedir?

3.4.1. “Ailelerin Düşünme Eğitimi Dersine Karşı Tepkisi Nasıldır?”

Katılımcılar, araştırmanın dördüncü sorusu kapsamında yöneltilen soruya, ailelerin genel manada olumsuz tutuma sahip oldukları yönünde yanıt vermişlerdir. Buna karşın memnuniyet ifade eden bildirimler aldıklarını ifade eden katılımcı görüşleri de olmuştur. Konuya ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. “Ailelerin Düşünme Eğitimi Dersine Karşı Tepkisi Nasıldır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Olumlu	5	50
Bilinçsiz	1	10
Ailelerin dersle ilgili bilgisi yok	4	40
Toplam	10	100

Tablo 7’de görüldüğü gibi katılımcılar soruya %50 “Olumlu”, %40 “Ailelerin dersle ilgili bilgisi yok” yanıtını vermişlerdir. Bunun dışında “Bilinçsiz” yanıtı da verilmiştir. Ailelerin derse karşı tutumunun olumlu olduğunu belirten katılımcılardan görüşleri genellikle şunlardır:

“İlgili veliler, çocuğun özgüveninin arttığını, dünyayı ve olayları daha iyi anlamaya başladığını fark edebiliyor. Zaman zaman toplantılarda bunu ifade ediyorlar. Ama pek çoğu hâlâ sınav eksenli olduğu için düşünme eğitiminin yerine seçmeli matematik gibi daha majör dersleri tercih ediyorlar.” (K1)

“%100 diyemeyiz ama %50-60 oranında bir geri dönüş oluyor. Genelde de memnuniyetle karşılanıyor.” (K2)

“Evet, toplantılarımız yapılıyor, ailelerle görüşüyorum. Dediğimiz gibi daha yeni bir ders olduğundan Matematik, Türkçe gibi değil ama düşünme eğitiminin öneminin de farkındalar.” (K3)

Ailelerin derse karşı ilgisiz ve bilinçsiz olduğunu düşünen katılımcılar ise; “Dersi anlamsız bulan ailelerde var başarılı ve değerli gören veliler de. Ailenin eğitimine, maddi durumuna göre değişiyor. Zengin olanlar daha duyarlı, ekonomisi bozuk ailelerin haberi bile olmuyor çocuğun derslerinden” (K6)

“Ailelerden derse yönelik herhangi bir dönüt almadım, çoğunun bu dersten haberi bile yok.” (K8) görüşlerinde bulunmuşlardır.

Katılımcı görüşleri sosyal, ekonomik durumu iyi olan ailelerin derse karşı ilgilerinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun nedeni ise ekonomik anlamda zayıf olan ailelerin yalnız düşünme eğitimi dersine karşı değil tüm derslere karşı ilgisiz olmalarından kaynaklanmaktadır. İlgili ailelerin genel özelliğinin ise düşünme eğitimi önem vermekle beraber önceliklerinin Türkçe, matematik gibi dersler olduğudur.

3.4.2. “Okul İdaresinin Düşünme Eğitimi Dersine Önem Verdiğini Yahut Dersin Öneminin Farkında Olduğunu Düşünüyor musunuz?”

Katılımcılar, okul idaresi ile ilgili soruda belirgin bir görüş ayrılığına düşmüşlerdir. Konuya ilişkin bilgiler Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. “Okul İdaresi Düşünme Eğitimi Dersine Önem Veriyor mu?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Evet	6	60
Hayır	4	40
Toplam	10	100

Tablo 8’de görüldüğü üzere katılımcılar, %60 oranında “Evet”, %40 oranında “Hayır” yanıtını vermişlerdir. “Evet” yanıtı veren öğretmenlerin konuyla ilgili görüşleri genellikle şunlardır:

“Bireysel olarak kendi çalıştığım okulun bu dersi önemseyemediğini söyleyebilirim ama diğer okullarda çok da önemsenmediğini dair bilgiler alıyoruz diğer arkadaşlardan.” (K2)

“İdarenin her türlü desteğini görüyorum. Hiç diğer derslerden ayrı tutulmuyor. Bu konuda şanslıyım. Düşünme eğitimi gereken önem veriliyor. Diğer okulları bilemem ama.” (K3)

Okul idaresinin düşünme eğitimi önem vermediğini belirten katılımcıların görüşleri ise genellikle şu yöndedir:

“Öneminin farkında olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bu ders kimsenin önceliği değil.” (K4)

“Önemsemiyorlar, çünkü bu ders hakkında onların çok bilgileri yok.” (K8)

Katılımcı görüşlerinden okul idarelerinin düşünme eğitimi dersine karşı genel manada olumsuz bir tutuma sahip olduğunu göstermektedir. Bunun en ön önemli nedeni dersin seçmeli olmasıdır. Katılımcı görüşleri; okul idarelerinin seçmeli dersleri okutulması gereken bir ders olarak değil, ek dersi eksik olan öğretmenin ders saati sayısını tamamlamak ve öğretmenler arasındaki maaş dağılımı eşitlemeyi sağlayan bir ders olarak gördüğünü görmektedir.

3.5. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Düşünme Eğitimi Karşı Öğrencilerin Tutumları Hakkında Görüşleri:

3.5.1. “Öğrencilerin Alt Kademelerde Aldıkları Eğitim, Düşünme Eğitimi Dersi İçin Gerekli Altyapıyı Sağlamış mıdır?”

Bu soruda katılımcılar, öğrencilerin alt kademelerde aldıkları eğitimle ilgili soruda genel manada düşünme eğitimi dersi için öğrencilerin alt kademelerde aldıkları eğitimi yetersiz gördüklerini bunun sebebinin ise eğitim sisteminin düşünme faaliyetine önem vermemesi, teşvik etmemesi olduğunu dile getirmişlerdir. Konuya ilişkin bulgular Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. “Öğrencilerin Alt Kademelerde Aldıkları Eğitim, Düşünme Eğitimi Dersi İçin Gerekli Altyapıyı Sağlamış mıdır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Evet	2	20
Hayır	8	80
Toplam	10	100

Tablo 9’da görüldüğü gibi katılımcıların %80’i soruya “Hayır” yanıtı vermiş, %20’si ise “evet” yanıtı vermişlerdir.

Öğrencilerin alt kademelerde aldıkları yetersiz gören katılımcı görüşleri genellikle şu şekildedir:

“Düşünme eğitimi dersi bizimle birlikte başlıyor diye görüyorum. Hatta doğrudan bizimle başlıyor diyebiliriz neredeyse. Öncesinde düşünme gibi bir kaygı yok.” (K2)

“Somut dönemden geliyor öğrenciler ve dersimiz de genellikle soyut düşünme üzerine, önceki dönemde aldıkları dersler gerekli altyapıyı vermiyor ki çocuklar da somut dönemde olduğu için pek faydalı olmuyor.” (K8)

“Hayır, sağladığını düşünmüyorum. Çocuk yaratıcılık, özgünlük, sorgulama falan gibi şeyleri ilk defa duyuyor. Sonra efendim çocuklar niye bilim adamı olmuyor da falan. Çocukluk dönemi boş geçiyor koskoca; yani bu tüm dersler için. Ha! Bu dersle mi gelişiyor çocuk? En azından farklı bir şey görüyor. O da dersi dinler, öğretmenine zorluk çıkarmazsa.” (K10)

Öğrencilerin alt kademelerde aldıkları eğitimin, düşünme eğitimi dersi için gerekli altyapıyı sağladığı görüşünde birleşen katılımcılar ise görüşlerini genellikle K4 gibi ifade etmişlerdir; *“Ben bu dersi, sanki Hayat Bilgisi dersinin üst versiyonu olarak görüyorum. Çünkü orada da bu tarz konulara değiniliyor; ahlak eğitimi olsun, toplumsal yaşamdaki tavırlarımız olsun. Öğrenci ful bomboş olarak başlangıç yapmıyor yani bu derse. Yeni öğrendiği şeyler, daha metodolojik şeyler oluyor.”*

Katılımcı görüşleri öğrencilerin düşünme eğitimi dersine, alt yapıdan yoksun olarak geldiğini göstermektedir. Düşünme ve düşünme becerileri ile kazandırılması hedeflenen kavramlardan haberdar olmayan öğrencilerin bu durumu, ilköğretimin ilk kademesinde düşünme eğitimine dair gerekli öğrenimi almadıklarını göstermektedir.

3.5.2. “Düşünme Eğitimi Programında Yer Alan İçerikler, Öğrencilerin Günlük Yaşamda Karşılaştığı Problemlerin Çözümüne Katkı Sağlıyor mu?”

Bu soruda katılımcıların tamamı, düşünme eğitimi dersinin öğrencilerin günlük yaşamda karşılaştığı problemlerin çözümüne katkı sağladığı görüşündedirler. Konuya yönelik bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. “Düşünme Eğitimi Programında Yer Alan İçeriklerin Öğrencilerin Günlük Yaşamda Karşılaştığı Problemlerin Çözümüne Katkısının Olduğunu Düşünüyor musunuz?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Evet	10	100
Hayır	0	0
Toplam	10	100

Tablo 10’da görüldüğü gibi katılımcıların tamamı (%100) soruya “Evet” yanıtını vermiştir. Bazı katılımcıların konuyla ilgili görüşleri şöyledir:

“Bu ders, çocuğa ne düşünmesini değil nasıl düşünmesini öğreten bir ders. Dolayısıyla siz çocuğa nasıl düşünmesi gerektiğini öğretirseniz, o, toplum içinde, hayatında problemlere daha çözüm odaklı bakmak durumunda olacaktır.” (K2)

“İçerikler günlük hayatla uyumlu olduğu için öğrenciler problemleri çözmede daha başarılı hale geldi.” (K7)

“Düşünmeyi öğrenen birey bunu hayatının her alanında uygulamaya başlıyor. Farkındalığı artıyor çevresine daha duyarlı oluyor, problemlere çözüm yolları üretebiliyor.” (K8)

Katılımcı görüşleri, düşünme eğitiminin rasyonel düşünmeyi geliştirdiği için olaylara daha temkinli yaklaşmayı sağladığı yönündedir. Bununla beraber düşünme eğitimi dersini alan öğrenci, başkasının aklıyla hareket etmeyecektir; eleştirel ve sorgulayıcı bakış açısı ona avantaj sağlamaktadır.

3.6. Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin, Düşünme Eğitimi İle Sosyal Bilgiler Arasındaki Etkileşim Hakkında Görüşleri:

3.6.1. “Sosyal Bilgiler İle Düşünme Eğitimi Arasında Doğrudan Veya Dolaylı Bir İlişki Olduğunu Düşünüyor musunuz?”

Araştırmanın altıncı sorusu kapsamında yöneltilen soruda katılımcılar, hem sosyal bilgiler dersinin hem de düşünme eğitimi dersinin disiplinlerarası bir yaklaşıma sahip olması nedeniyle iki dersin birbiriyle yakın ilişki içerisinde olduğunu, her iki dersin de birbirini desteklediğini ifade etmişlerdir. Konuya ilişkin bulgular Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11: “Düşünme Eğitimi ile Sosyal Bilgiler Arasında Nasıl Bir İlişki Vardır?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
Anlamlı bir ilişki var	2	15,38
İki ders de felsefe grubu dersleriyle ilgili	3	23,08
Bazı konular birbiriyle ilgili	2	15,38
Sosyal bilimler yönüyle ortak	3	23,08
Beceriler yönüyle ortak	3	23,08
Toplam	13	100

Tabloda 11’de görüldüğü gibi katılımcılar %23,08’i “Beceriler yönüyle ortak”, %23,08’i “Sosyal bilimler yönüyle ortak” ve yine %23,08’i “İki ders de felsefe grubu dersleriyle ilgili” cevaplarını vermişlerdir. Ayrıca “Anlamlı bir ilişki var” ve “Bazı konular birbiriyle ilgili” cevapları da verilmiştir. Katılımcıların konuyla ilgili görüşleri genellikle şunlardır:

“Sosyal bilgilerin farklı disiplinlerden oluşması, konusu itibarıyla insanı ve toplumu ele alması sebebiyle çok zengin bir algı kuşağı oluşturulabiliyor. Sınırların daha geniş olması özgürlüğü ve özgünlüğü besliyor. Ben burada doğrudan bir fayda görüyorum.” (K1)

“Sosyal bilgiler hatta tüm sosyal bilimler felsefenin içinden doğmuştur. Özellikle Sosyoloji ve Psikoloji gibi bireysel ve toplumsal bilimler... Dolayısıyla düşünme eğitimi ve sosyal bilgiler arasında doğrudan bir ilişki var diye düşünüyorum.” (K2)

“Konu konu değişiyor ama konunun bazısında doğrudan etki ettiği oluyor ama bazı konularda dolaylı olarak yararlanabiliyoruz.” (K3)

“Biz sosyal bilgiler dersinde öğrencileri bir nevi hayata ve hayatın içindeki problemlere hazırlamaya çalışıyoruz. Düşünmelerini, sorgulamalarını, farklı bakış açılarına sahip olmalarını istiyoruz. Düşünme eğitimi de kazanımları ve becerileriyle sosyal bilgiler dersi ile ilişkili.” (K8)

Katılımcılar düşünme eğitimi ve sosyal bilgiler arasında felsefi yönden bir ilişki olduğunu söylemişlerdir. MEB, düşünme eğitiminin felsefe odaklı ilerleme kaydedeceğini söylerken, sosyal bilgiler lisans eğitimde öğrencilere felsefe grubu dersleri okutulmaktadır. Bundan dolayı öğretmenler düşünme eğitimi ile düşünme eğitimi arasında felsefe dersleri bakımından bir ilişki olduğunu düşünmüşlerdir. Bu ilişki kimi katılımcılarca anlamlı bir ilişki olarak ve sosyal bilim ortaklığı diye de yorumlanmıştır. Beceriler yönüyle ortak diyen katılımcılar ise düşünme eğitimi ve sosyal bilgiler arasındaki eleştirel, yaratıcı, yenilikçi düşünme, kanıt kullanma gibi ortak ve benzer becerileri düşüncelerine dayanak yapmışlardır.

3.6.2. “Sosyal Bilgiler Lisans Eğitiminde Aldığınız Eğitimin Bu Ders İçin Yeterli Olduğunu Düşünüyor musunuz? Neden?”

Katılımcılara yöneltilen diğer soruda kimi katılımcılar lisans eğitimlerinde aldıkları derslerin düşünme eğitimi için yetersiz olduğunu belirtmişler; kimi katılımcılar lisans eğitiminde aldıkları derslerin düşünme eğitimi için yeterli olduğunu belirtmişlerdir. Konuya yönelik bulgular Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. “Sosyal Bilgiler Lisans Eğitiminde Aldığınız Eğitimin Düşünme Eğitimi İçin Yeterli Olduğunu Düşünüyor musunuz? Neden?” Sorusuna Yönelik Bulgular

Katılımcı görüşleri / ifadeleri	f	%
İşim kolaylaşıyor	4	40
İki dersi ortak işleme kolaylığı sağlıyor	2	20
Konular daha kolay anlaşılıyor	4	40
Toplam	10	100

Tabloda 12’de görüldüğü gibi katılımcılar bu soruya %40 “İşim kolaylaşıyor”, yine %40 oranında “Konular daha kolay anlaşılıyor” ve %20 oranında “İki dersi ortak işleme kolaylığı sağlıyor” yanıtı vermişlerdir. Katılımcıların görüşleri genellikle şunlardır:

“İki ders birbirinden koparılmaz; birlikte götürülmesi gereken dersler. Dolayısıyla iki ders arasında ortak kazanımların becerilerin olması çok normal. Çünkü düşünme eğitimi sosyal bilimci yetiştirmenin ilk basamağıdır. Ben öyle görüyorum düşünme eğitimi. Yani sosyal bilgiler alanında düşünme daha ağırlıklı tabii. Mantıksal ilkeler falan da var kazanım alanında. Bu kazanımlar, mantık alanında, sosyal alanda kullanılmaya başladığı zaman çocuk daha ileri boyuta taşımış oluyor kendisini ve sosyal bilgileri olan ilgisi daha da artıyor. Yani sosyal bilgileri okuyup ezberlenmesi gereken bir alan değil de üzerinde yoğunlaşması gereken bir konu olarak görmeye başlıyor; bu ayrımı yapmaya başlıyor.” (K2)

“Düşünme eğitimi dersinin bu saydığımız becerileri, bir bakış açısı yakalamak gerektiğini anlatıyor bize. Sosyal bilgilerin içeriği de işte böyle. Günümüz dünya sorunları, insan ilişkileri, küresel bağlantılar gibi içerikli konular düşünce selinin yaşanabileceği konular. O düşünce selini de bu dersle yaratabiliriz.” (K4)

“Sosyal bilgiler dersinde yer alan problem çözme, yaratıcı düşünme, karar verme, etkili düşünme gibi becerileri kazanan öğrenci düşünme eğitimine biraz daha dolu gelmiş oluyor ve dersi daha çabuk kavramasına yardımcı oluyor çünkü bunlar ortak ikisi arasında.” (K8)

Katılımcılar, düşünme eğitimi ve sosyal bilgiler arasında benzerlik ve ortaklık gösteren becerilerin iki ders arasındaki etkileşimi arttırdığı ve iki dersi beraber işleme kolaylığı sağladığı, konuların daha kolay anlaşıldığı ve işlerinin kolaylaştığı görüşündedirler.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu araştırmada ortaokullarda seçmeli ders olarak okutulan düşünme eğitimi dersine ilişkin bu dersi yürüten sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri belirlemiştir. 2019-2020 eğitim öğretim yılında Sivas il merkezinde görev yapan ve düşünme eğitimi dersini yürüten 10 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşülmüştür. Görüşmede katılımcılara 6 ana başlıkta sorular yöneltilmiş ve düşünme eğitimi dersine yönelik görüşleri derinliğine incelenmiştir.

Araştırmamanın birinci sorusuna yönelik olarak sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitimi dersinin kapsamına yönelik görüşleri belirlenmek istenmiştir. Katılımcı görüşleri incelendiğinde dersin seçmeli olması nedeniyle amaçlarına ulaşmasının zorlaştığı ve değer görmediği belirlenmiştir. Bu nedenle öğretmenlerin dersin zorunlu olması gerektiğini, zorunlu olması halinde ya da ders saati sayısının artırılması halinde öğrencilerin kişisel gelişim anlamında büyük mesafe katedeceği düşüncesinde oldukları tespit edilmiştir. Bu tespit, Erdoğan (2018)’ın düşünme eğitimi dersinin seçmeli olarak ortaokul programına dâhil edilmesi dışında ciddi bir adım atılmadığı, hâl böyle olunca da düşünme eğitimi alanında istenen sonucun elde edilemediği tespitini doğrulamaktadır.

Araştırmamanın ikinci sorusunda sosyal bilgiler öğretmenlerinin düşünme eğitimi için öğretmen yeterlilikleri ve niteliklerine dair görüşlerini belirlemek adına yöneltilen sorular sonucunda, bu dersi yürüten öğretmenlere lisans eğitimleri açısından yeterli eğitim verildiğini düşünseler bile uygulamadaki öğretmen görevlendirmelerindeki farklılıklar nedeniyle bu yeterliliğin bir anlam ifade etmediği, bununla beraber lisans eğitimlerinde düşünme eğitimi dersinin önemsenmediği görüşünde oldukları tespit edilmiştir. Bu tespit, Alkın Şahin & Tunca (2015)’nın düşünme eğitiminin etkili bir programa dönüşebilmesi için felsefe yeterliliği ve algıları yüksek öğretmenlere ihtiyaç olduğuna dair görüşlerini ve Aslan (2017)’in düşünme eğitimi dersi alan öğretmenlerin düşünme becerisi öğretimine yönelik öz-yeterlik algılarının, bu dersi almamış öğretmenlerin algılarına göre daha yüksek olduğuna dair tespitlilerini doğrulamıştır.

Araştırmamanın üçüncü sorusunda öğretmenlerin düşünme eğitimi müfredatına ilişkin görüşleri tespit edilmek istenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin düşünme eğitiminin içeriğini “yeterli”, “ulaşılabilir” bulsalar da “geliştirilebilir” olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Bu tespit, Güneş (2012)’in düşünme eğitiminin mevcut halinin istenen düzeyde başarıya ulaştırmasının mümkün olmadığı ve yapılandırmacı anlayış ilkelerince yeniden güncellenmesi gerektiği yönündeki görüşünü destekler niteliktedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerine göre, düşünme eğitimi dersine karşı okul idaresi ve öğrenci velilerinin tutumunun sorgulandığı dördüncü soruda; aile, öğretmen, okul idaresi gibi faktörlerin dersin hedeflere ulaşmasında eşit miktarda olumsuz etki ettiği tespit edilmiştir. Bu durum, Mutlu (2010)’nın velilerin ve öğretmenlerin tutumları nedeniyle düşünme becerilerinin gelişimine olumsuz etki ettiği yönündeki tespitini ve Şen (2018)’in otoriter toplumlardaki düşünmeyi engelleyici, dayatmacı faktörlerin kişiyi gelişmekten alıkoyduğu, bu anlayışların yenilikçi, atılcı, akılcı gelişimlere engel teşkil ettiği yönündeki görüşünü desteklemiştir.

Düşünme eğitimine karşı öğrencilerin tutumlarının sorgulandığı beşinci soruda, öğrencilerin olumlu tutuma sahip olsa bile alt kademelerde aldıkları eğitimin yeterli olmadığı da tespit edilmiştir. Öğretmenler, düşünme eğitimi dersinin amaca ulaşabilmesi için alt sınıf gruplarında da düşünme eğitimi dersinin verilmesi gerektiği görüşündedirler. Bu görüşler, Gür vd. (2017)’nin düşünme eğitimi programının okul öncesi eğitim kurumuna devam etmekte olan 5 ve 6 yaş grubu çocukların okul olgunluğu üzerinde olumlu etkisi olduğu saptamasını ve Arkan Sezgin & Baysal (2019)’ın düşünme eğitimi dersine daha iyi bir temel oluşturması için ilkokullarda derslere adapte edilmiş düşünme eğitimi yerine, doğrudan düşünme eğitimi dersi konulması önerisini desteklemektedir.

Sosyal bilgiler öğretmenlerinin, düşünme eğitimi dersi ile sosyal bilgiler dersi arasındaki etkileşim hakkındaki görüşlerinin ele alındığı son soruda öğretmenlerin düşünme eğitimi ile sosyal bilgiler arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşündükleri görülmüştür. Lisans eğitimlerinde gördükleri öğrenimi ise yeterli görseler de kendilerini geliştirmeleri gerektiği fikrindedirler. Ayrıca sosyal bilgiler ders başarısının düşünme eğitime olumlu yansıdığı, iki ders arasındaki ortak ve benzer becerilerin her iki derse de fayda sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç, Tokmak vd. (2019)'nin düşünme eğitimi dersinin, beceriler bakımından sosyal bilgiler başarısına olumlu yönde bir etki yaptığı, düşünme becerilerine yönelik ciddi bir farkındalık kazandırdığı ve sosyal bilgiler ders başarısına anlamlı bir etki ettiği yönündeki tespitlerini doğrulamıştır.

KAYNAKÇA

- Akkocaoğlu Çayır, N. (2015). *Çocuklar için felsefe eğitimi üzerine nitel bir araştırma*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Alkın Şahin, S., & Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 192-206.
- Arkan Sezgin, K., & Baysal, Z. (2019). İlkokul 3. sınıf öğrencileri için geliştirilen düşünme becerileri programının öğrencilerin yaratıcılıklarına etkisinin incelenmesi. *HAYEF: Journal of Education*, 16(1), 19-47.
- Aslan, S. (2017). Sınıf öğretmenlerinin düşünme becerisi öğretimine yönelik özyeterlik algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* (41), 61-73.
- Aycan, N., ve Aycan, H. (2016). Düşünme ve düşünce analizinden deney tasarımı. *JOTCSC Journal of The Turkish Chemical Society*, 1(1), 119-128.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örneklem yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Çotuksöken, B. (2016, 10 10). *Düşünme eğitimi yeniden*. 24 Ekim 2019 tarihinde, Web: hurriyet.com.tr adresinden erişildi.
- Direk, N. (2014, 9 26). *Çocuklar için felsefe hakkında yaparsın isterim / Nuran Direk'le söyleşi*. (Ö. Özdemir, Röportaj Yapan) 25 Ekim 2019 tarihinde Web: www.felsefecilerderneği.org.tr adresinden erişildi.
- Dombaycı, M., Ülger, M., Gürbüz, H., & Arıboyun, A. (2011). *İlköğretim düşünme eğitimi öğretmen kılavuz kitabı 6-8 (4 b.)*. Ankara: MEB.
- Erdoğan, P. (2018). *Çocuklarla felsefe yaklaşımının düşünsel, tarihi ve sosyal temelleri üzerine bir inceleme*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Felsefeciler Derneği. (2011, 4 16). *İlköğretimde düşünme eğitimi dersi zorunlu olmalı ve felsefe öğretmenlerince verilmelidir*. 24 Ekim 2019 tarihinde Web: www.felsefecilerderneği.org.tr adresinden erişildi.
- Gelen, İ. (2011). Sosyal bilgiler programındaki düşünme ile ilgili bazı ortak becerilerin kazanılma düzeyinin belirlenmesi. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 83-106.
- Gündoğdu, K., Eraydın, Ö., & Kızılkaya, A. (2016). 2000-2015 yılları arasında düşünme eğitimi alanında akademik eğilimler. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(2), 48-61.
- Güneş, F. (2012). Öğrencilerin düşünme becerilerini geliştirme. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (32), 127-146.
- Gür, Ç., Koçak, N., & Sağlar, M. (2017). Çok boyutlu bakış açılarıyla düşünme eğitimi programının 5 ve 6 yaş grubu çocukların okul olgunluğu üzerindeki etkisinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, (189), 153-165.
- Kefeli, İ., ve Kara, U. (2008). Çocukta felsefi ve eleştirel düşüncenin gelişimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 41(1), 339-357.
- Keskin, A. (2009). *İlköğretim düşünme eğitimi dersi (6.7 ve 8. Sınıf) öğretim programının değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hatay.
- Mutlu, E. (2010). *Erken çocukluk dönemindeki çocukların (60-72 aylık) düşünme düzeylerinin ve okul öncesi öğretmenlerin düşünme eğitimi ile ilgili tutumlarının incelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

- Oktay, A., & Şakar, Ö. (2014). Ortaöğretim 11. sınıf felsefe dersi öğretim programının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi “İsparta örneği”. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum*, 3(9), 103-116.
- Özdemir, D. (2006). *Sosyal bilgiler dersinin düşünme becerilerini kazandırma düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- Özdemir, M. (2010). Nitel veri analizi: sosyal bilimlerde yöntembilim sorunsalı üzerine bir çalışma. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 323-343.
- Paker, T. (2015). Durum çalışması. F. Seggie, ve Y. Bayyurt (Ed.). *Nitel araştırma yöntem, teknik, analiz ve yaklaşımları* (1 b., s. 119-135) içinde. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, B. (2016, Şubat). *Düşünme eğitimi dersinin ilköğretim 6. sınıf öğrencilerinin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerine etkisi*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Anadolu Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.
- TDK. (2017). *Güncel Türkçe sözlük*. 20 Şubat 2020 tarihinde Web: www.sozluk.gov.tr adresinden erişildi.
- Tokmak, A., Yılmaz, A., & Şeker, M. (2019). Düşünme eğitimi dersinin sosyal bilgiler başarısına etkisi. *International Journal of Social Science Research*, 8(2), 12-31.
- TTKB. (2006). 2006 yılı Talim ve Terbiye Kurulu kararları. 26 Şubat 2020 tarihinde Web: www.ttkb.meb.gov.tr adresinden erişildi.
- TTKB. (2007). *Düşünme eğitimi dersi öğretim programı (7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB.
- TTKB. (2014, Mart). Öğretmenlik alanları, atama ve ders okutma esasları. *Tebliğler Dergisi*, (2678), 1-35.
- TTKB. (2015). *Düşünme eğitimi dersi (7 ve 8. sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB.
- TTKB. (2016a). *Düşünme eğitimi dersi (7. ve 8. Sınıflar) öğretim programı*. Ankara: MEB.
- TTKB. (2016b, 4 15). Ortaokul düşünme eğitimi dersi (7 ve 8. Sınıflar) öğretim programı. *Tebliğler Dergisi*, 304-307.
- TTKB. (2017, 10 16). *Haftalık ders çizelgeleri*. 13 Şubat 2020 tarihinde Web: ttkb.meb.gov.tr. adresinden erişildi.
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma örneği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yöntemi* (24), 543-559.
- Ülger, M. (2012). Düşünme eğitimi dersi. *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim*, (146), 67-72.
- Yamaç, M., & Bakır, S. (2017). Fen bilimleri öğretmen adaylarının öğretmenlik uygulaması sürecinde tuttukları günlükler yoluyla yansıtıcı düşünme seviyelerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(2), 968-986.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (genişletilmiş 10 b.). Ankara: Seçkin Yayıncılık.